

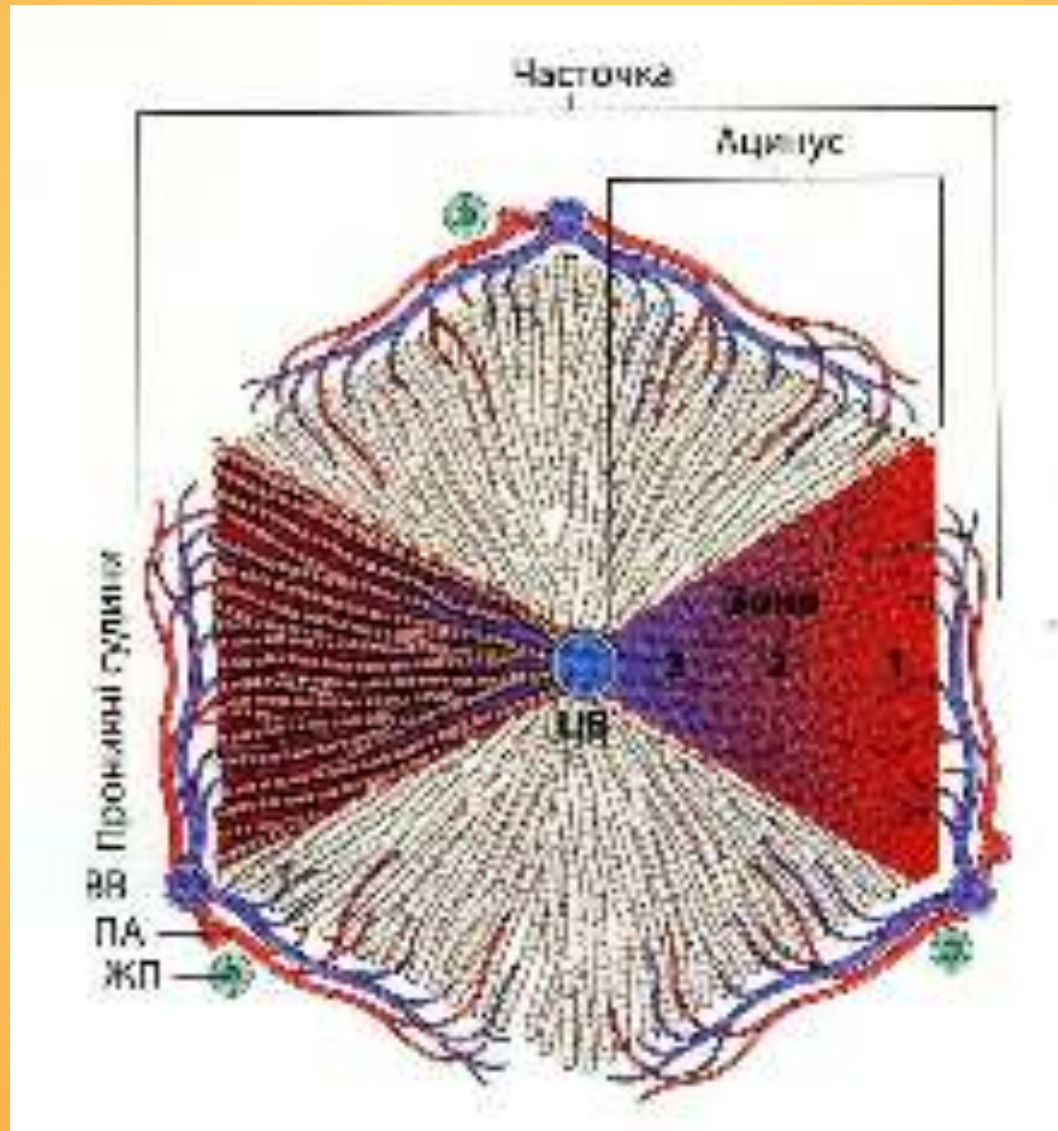

Патоморфологія хвороб печінки, жовчного міхура та підшлункової залози

Лектор - д.мед.н, доц. Роман Москаленко

2020

Структурно-функціональні одиниці печінки

Лабораторні «печінкові» показники

Категорія дослідження	Показник, який визначають у крові ¹
Цілість гепатоцитів	Цитозольні печінково-клітинні ферменти ² <i>Аспартатамінотрансфераза</i> <i>Аланинамінотрансфераза</i> <i>Лактатдегідрогеназа</i>
Функція виділення жовчі	Речовини, які звичайно секретуються у жовч ² <i>Білірубін сироватки крові</i> <i>зв'язаний; некон'югований; плаз. кон'югований</i> <i>дрямий; кон'югований</i> <i>Білірубін сечі</i> <i>Жовчні кислоти сироватки</i> <i>Ферменти плазматичної мембрани (унаслідок ушкодження жовчних проточок) ²</i> <i>Лужна фосфатаза сироватки</i> <i>γ-Глутамілтрансфераза сироватки</i>
Функції гепатоцитів	Білки, які секретуються в кров <i>Альбумін сироватки ²</i> <i>Протромбін (протромбіновий час) ²</i> <i>Тромбеластин (частковий тромбластиновий час) ²</i> <i>Обмін речовин у гепатоцитах</i> <i>Аміак сироватки ²</i> <i>Амінопринний діодський тест (деметилування) ²</i>

¹ Курсивом виділено дослідження, які виставляють найчастіше.

² Підвищення рівня свідчить про захворювання печінки.

³ Зниження рівня свідчить про захворювання печінки.

Класифікація хвороб печінки

❖ Гепатити

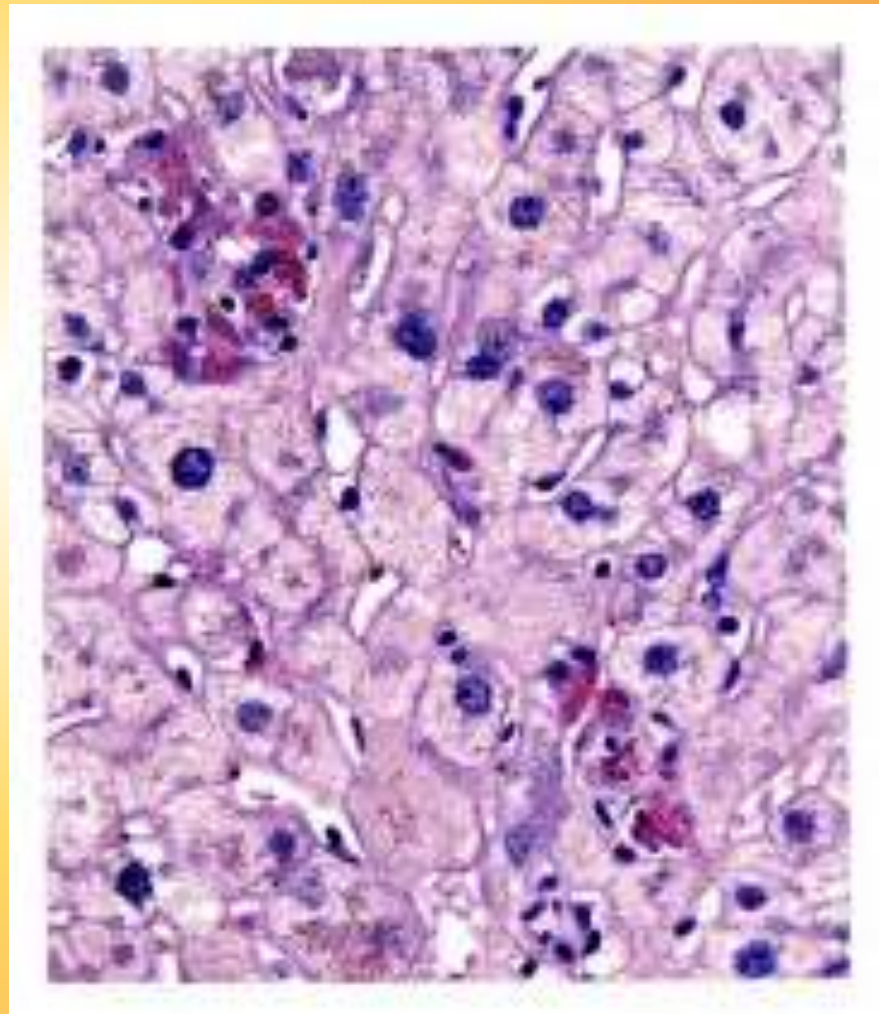
❖ Гепатози

❖ Цирози

❖ Пухлини

Патологічні процеси печінки

- ❖ дистрофія
- ❖ некроз
- ❖ запалення
- ❖ склероз
- ❖ пухлини

Гостра печінкова недостатність (ГПН)

- ❖ Захворювання печінки, яке спричинює печінкову енцефалопатію впродовж 6 міс після встановлення діагнозу на фоні гострого або хронічного захворювання
- ❖ Проявляється масивним некрозом печінки, відмічається зменшення розмірів органу без рубцювання

Причини розвитку ГПН:

A: ацетамінофен, гепатит A, аутоімунний гепатит

B: гепатит B

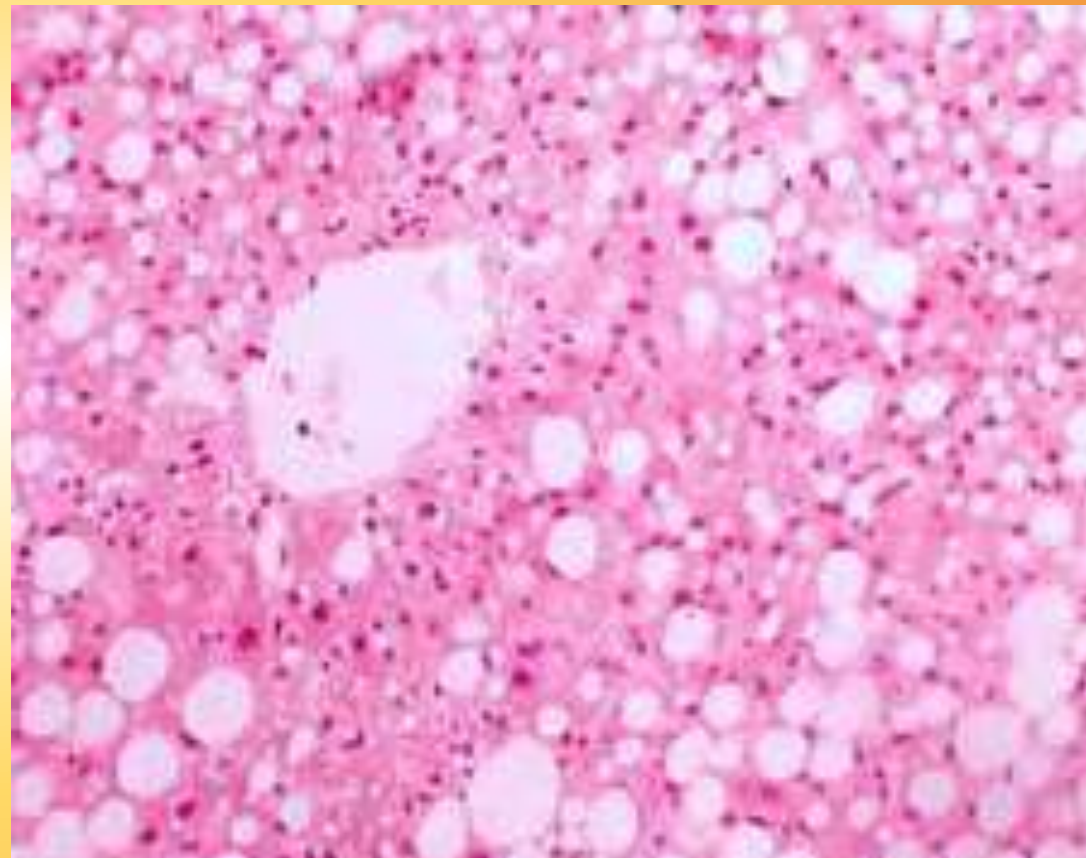
C: гепатит C, криптогенні гепатити (cryptogenic)

D: наркотики (drug), гепатит D

E: гепатит E, ендогенні причини (хвороба Вільсона, сдм Бадда-Кіарі)

F: жирові зміни мікроезезикулярного типу (fat), жировий гепатоз вагітних, тощо

Жировый гепатоз

Токсична дистрофія печінки гострий гепатоз

Стадії перебігу:

- ❖ жовтої атрофії
- ❖ атрофії
- ❖ відновлення

Тривалість хвороби - три тижні

При стадії жовтої атрофії відмічається жирова дистрофія гепатоцитів у центрі частки. Вона швидко змінюється некрозом та аутолізом. Печінка зменшується, має жовтий колір, дрябла.

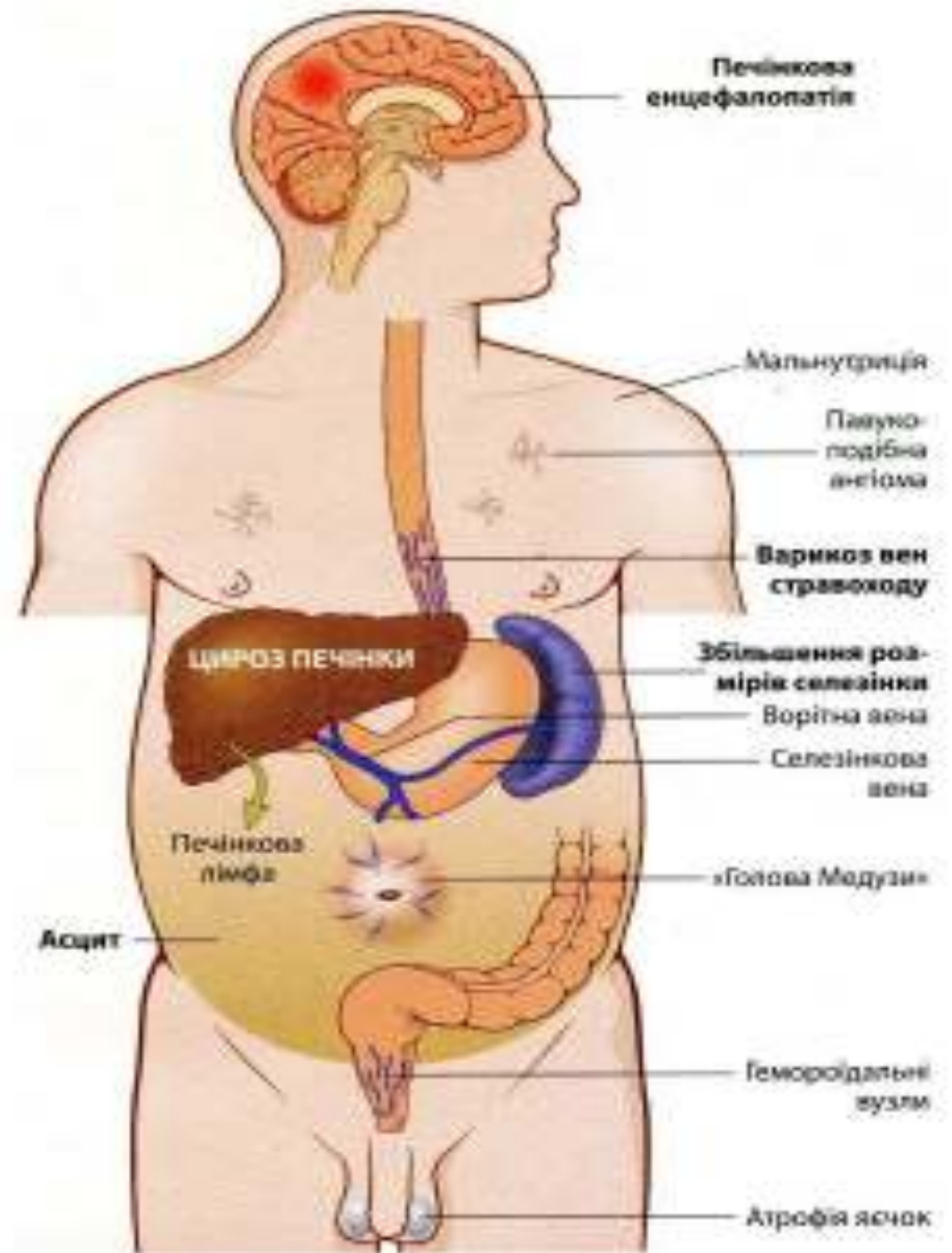

Токсична дистрофія печінки гострий гепатоз

Стадія червоної атрофії

- ❖ детрит розсмоктується за допомогою макрофагів
- ❖ строма оголюється
- ❖ синусоїди переповнюються кров'ю - печінка набуває жовтого кольору з червоним крапом
- ❖ розвивається печінкова недостатність

Клінічні наслідки портальної гіпертензії на тлі цирозу

Вірусні гепатити: ВГА

Вірусний гепатит А (ВГА) – доброякісна самолімітована інфекція, яка не призводить до розвитку хронічного гепатиту (зрідка, у 0,1% випадків викликає фульмінантний гепатит). Після перенесеного ВГА імунітет позитивний, обумовлений анти НАV IgG

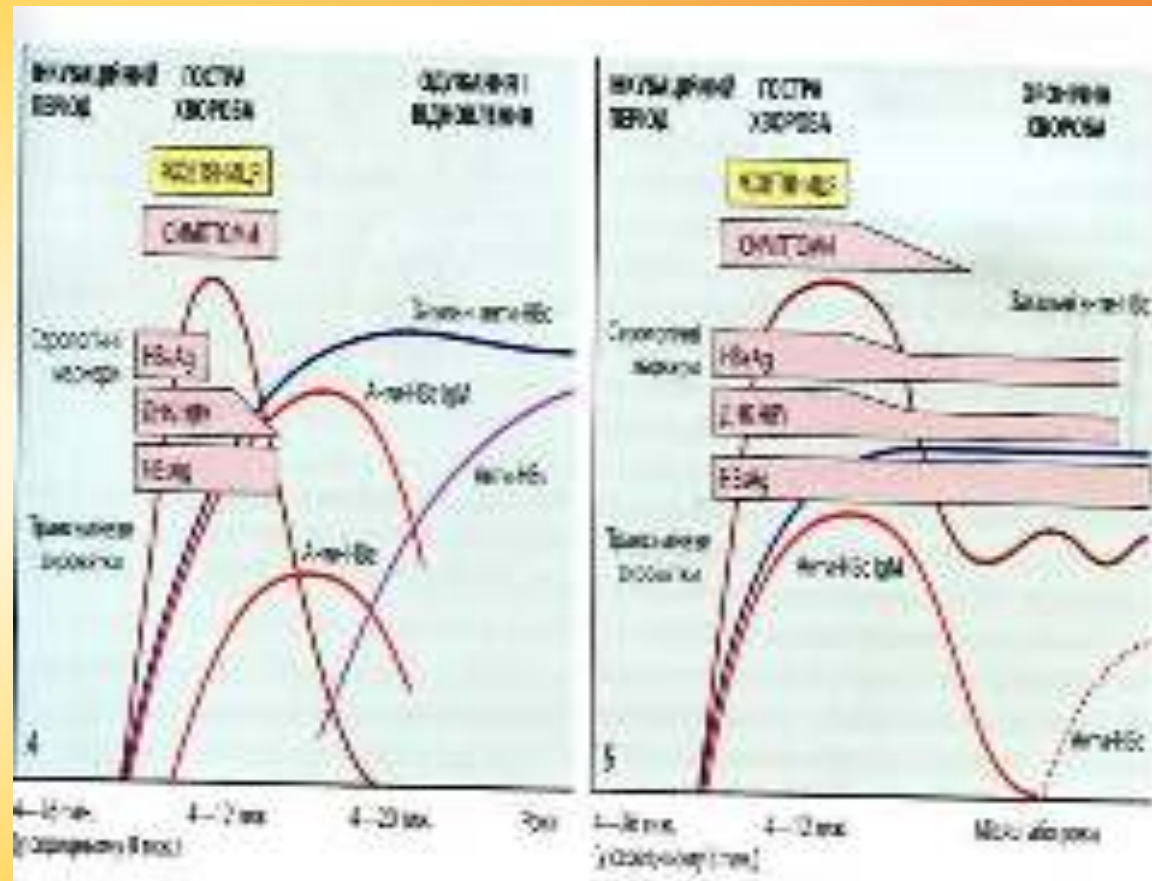
Вірусні гепатити: ВГВ

❖ Вірусний гепатит В може обумовлювати різні наслідки: повне одужання, перехід в хронічну форму, фульмінантний гепатит, вірусносієство.

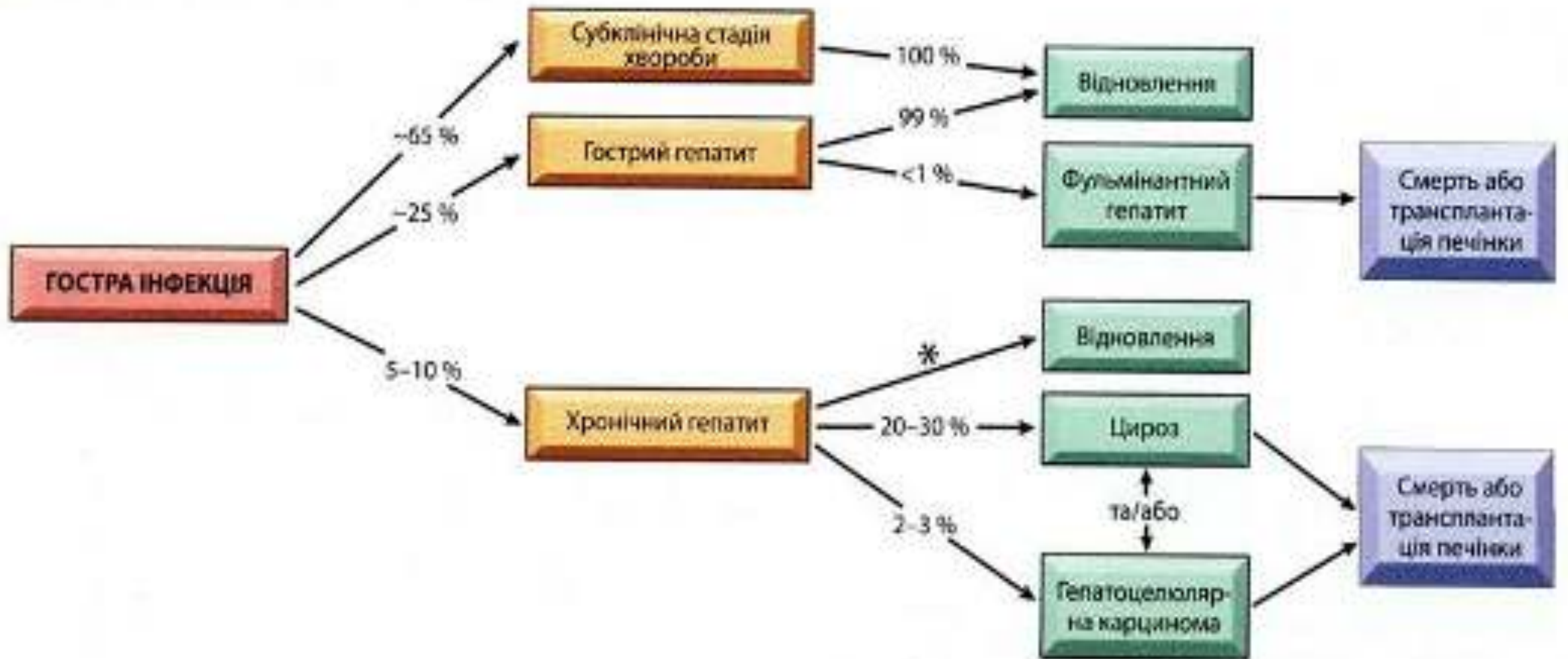
❖ 2 млрд людей інфікована на ВГВ

❖ Нуклеокапсидний білок НВсАg (серцевинний – в гепатоцитах) та НВеАg (секреторний – в крові) є джерелом антигенів, які використовуються для прогнозу захворювання

❖ Мембранний глікопротеїн НВsАg з'являється до симптомів і максимальний у період розпалу. Антитіла проти нього можуть зберігатися впродовж життя

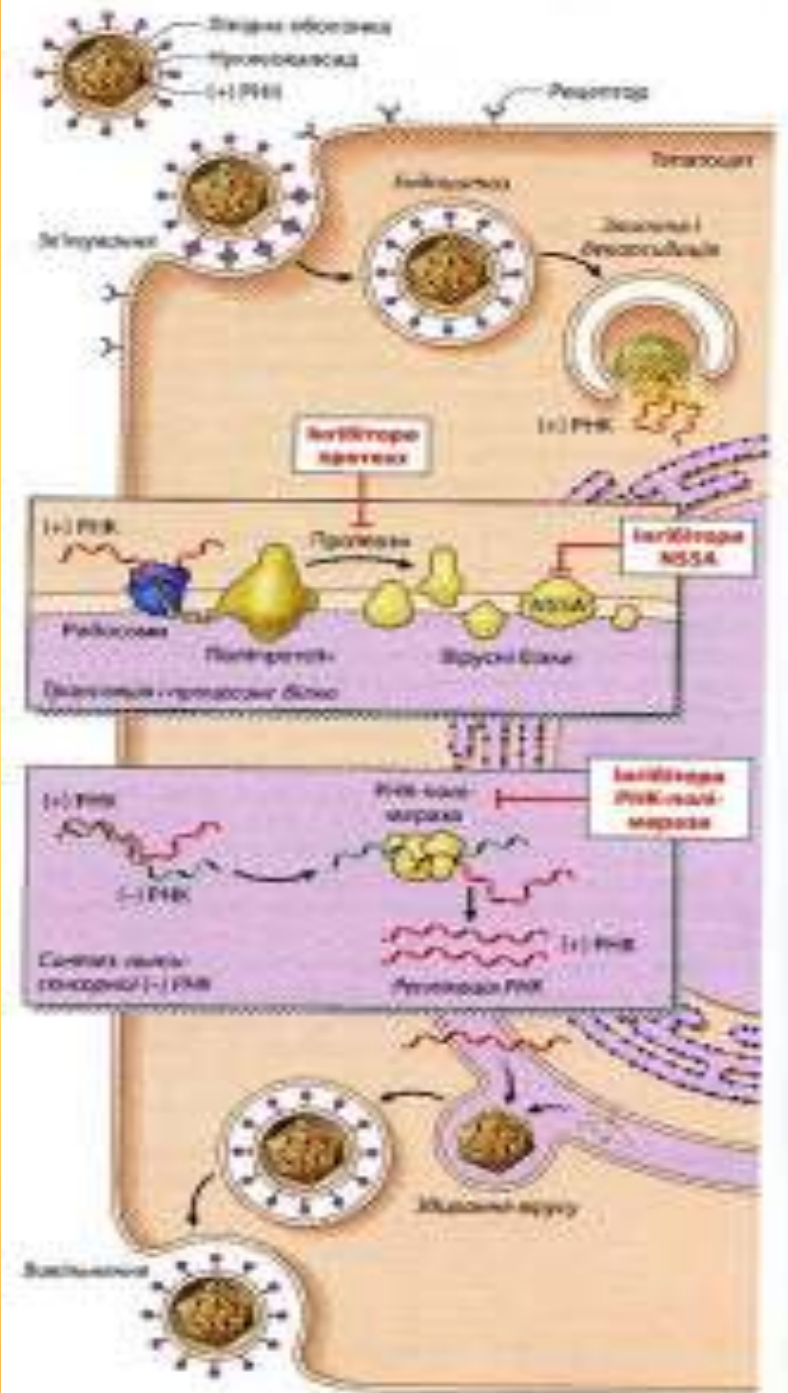

Наслідки ВГВ

Вірусні гепатити: ВГС

- ❖ Найчастіша причина захворювань печінки, 170 млн осіб інфіковано
- ❖ Персистентна інфекція і хронічний гепатит є стабільними ознаками
- ❖ Хронічний перебіг у 80-90% пацієнтів
- ❖ Безсимптомний перебіг (!)
- ❖ Розвиток цирозу приблизно в 30% пацієнтів
- ❖ Нині розроблено ефективне лікування проти вірусних білків: протеази, РНК-полімерази та NS5A(коштує приблизно 100 тис. USD)

Серологічні маркери ВГС

2—26 тиж. (у середньому 6—12 тиж.)   1—3 тиж.   Місяці або роки

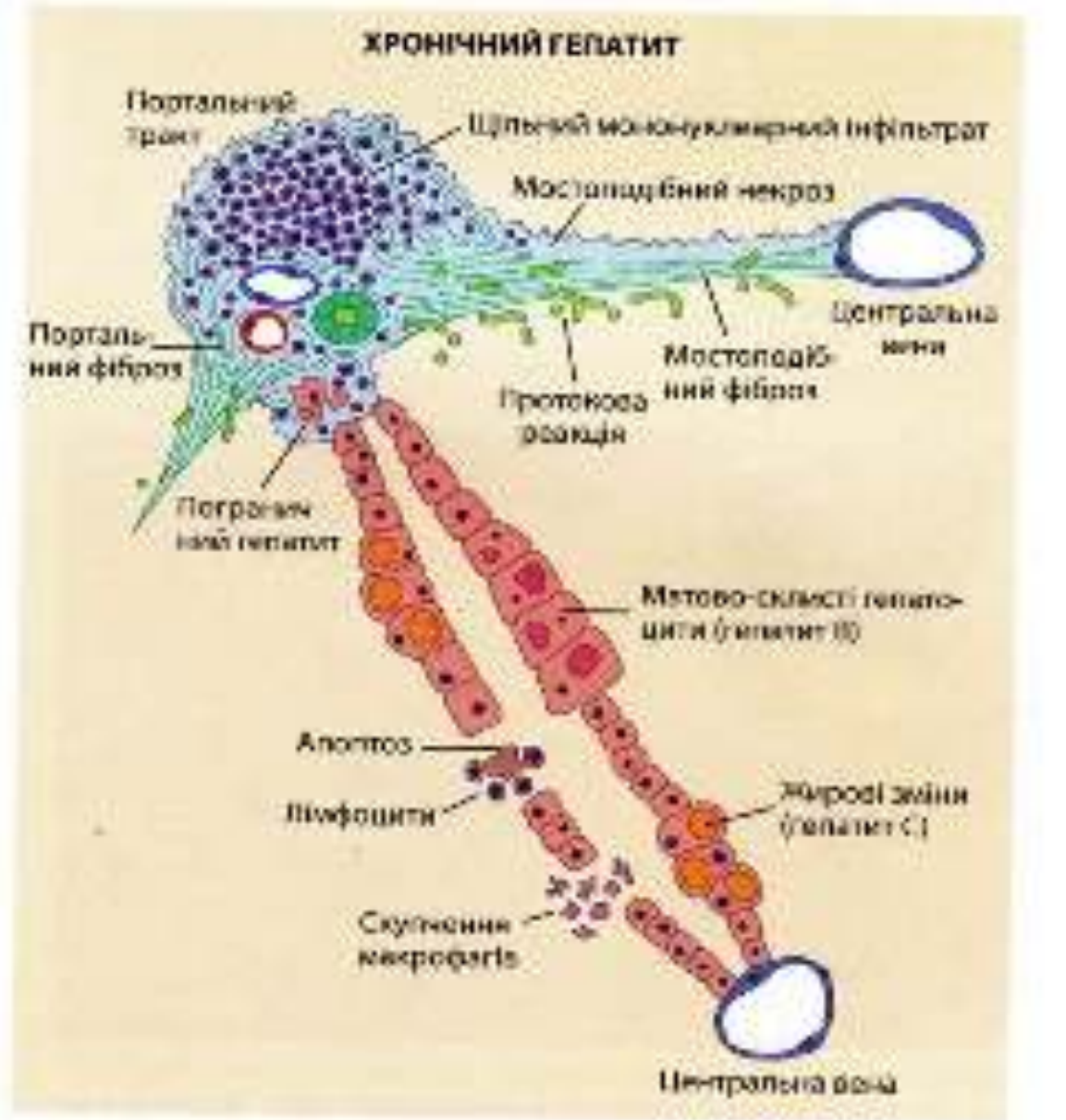
2—26 тиж. (у середньому 6—12 тиж.)   1—3 тиж.   Місяці або роки

Гістологічні зміни при гепатитах

ГОСТРИЙ ГЕПАТИТ

ХРОНІЧНИЙ ГЕПАТИТ

Порівняльна характеристика вірусних гепатитів

Характеристика	Гепатит А (HAV)	Гепатит В (HBV)	Гепатит С (HCV)	Гепатит D (HDV)	Гепатит Е (HEV)
Геном вірусу	ssРНК	Часткова dsДНК	ssРНК	Кільцева дефектна ssРНК	ssРНК
Рід вірусу	Herpesovirus; пов'язаний із Picornavirus	Herpesovirus	Flavivirus	Субвірусна частинка у родині Deltaviridae	Colicivirus
Шлях передачі	Фекально-оральний (через забруднену воду чи їжу)	Парентеральний, статевий, трансплацентарний	Парентеральний; фактором ризику є вдихання кокаїну	Парентеральний	Фекально-оральний
Інкубаційний період	2–6 тиж.	2–26 тиж. (у середньому 8 тиж.)	4–26 тиж. (у середньому 9 тиж.)	Так само, як HBV	4–5 тиж.
Частота хронічного захворювання печінки	Ніколи не розвивається	5–10 %	Понад 80 %	10 % (коінфекція); 90–100 % для суперінфекції	Тільки в осіб з імунодефіцитом
Діагностика	Визначення IgM у сироватці	Визначення HBsAg або антитіл до HBsAg; полімеразна ланцюгова реакція для виявлення ДНК HBV	ELISA для визначення антитіл; полімеразна ланцюгова реакція для виявлення РНК HCV	Визначення IgM та IgG, РНК HDV у сироватці або HDAg у біоптатах печінки	Визначення IgM та IgG у сироватці; полімеразна ланцюгова реакція для виявлення РНК HEV

ssРНК – одноланцюгова РНК; dsДНК – дволанцюгова ДНК; HBsAg – поверхневий антиген вірусу гепатиту В; HBeAg – внутрішній антиген вірусу гепатиту В; HDAg – антиген вірусу гепатиту D; ELISA – імуноферментний аналіз.

За K. Washington: Inflammatory and infectious diseases of the liver. In Iacobuzio-Donahue CA, Montgomery EA, editors. Gastrointestinal and liver pathology. Philadelphia, 2005, Churchill Livingstone.

«Шпаргалки» для вірусних гепатитів

- В алфавітному переліку гепатотропних вірусів можуть бути корисними деякі прості мнемонічні прийоми:
  - Голосні літери (гепатити А та Е) ніколи не спричинюють хронічний гепатит.
  - Лише приголосні літери (гепатити В, С, D) здатні спричинити хронічні захворювання.
  - Гепатит В може передаватися через кров, під час пологів і статевих актів – шляхом «бонкінгу» (як кажуть у Великій Британії).
  - Вірус гепатиту С – єдиний вірус, який найчастіше спричинює хронічний перебіг хвороби, ніж інші (у понад 85 % пацієнтів розвивається хронічний гепатит, а в 20 % із них – цироз).
  - Вірус гепатиту D (або дельта-вірус, дельта-частинка) є дефектним вірусом, що потребує коінфекції з вірусом гепатиту В для власної здатності інфікувати і розмножуватися.
  - Гепатит Е ендемічний в екваторіальних регіонах.
- Запальні інфільтрати при гострих і хронічних вірусних гепатитах переважно містять Т-лімфоцити.
- Пацієнти із тривалою HBV- або HCV-інфекцією мають підвищений ризик розвитку гепатоцелюлярної карциноми.

Алкогольна жирова хвороба печінки

Основні прояви:

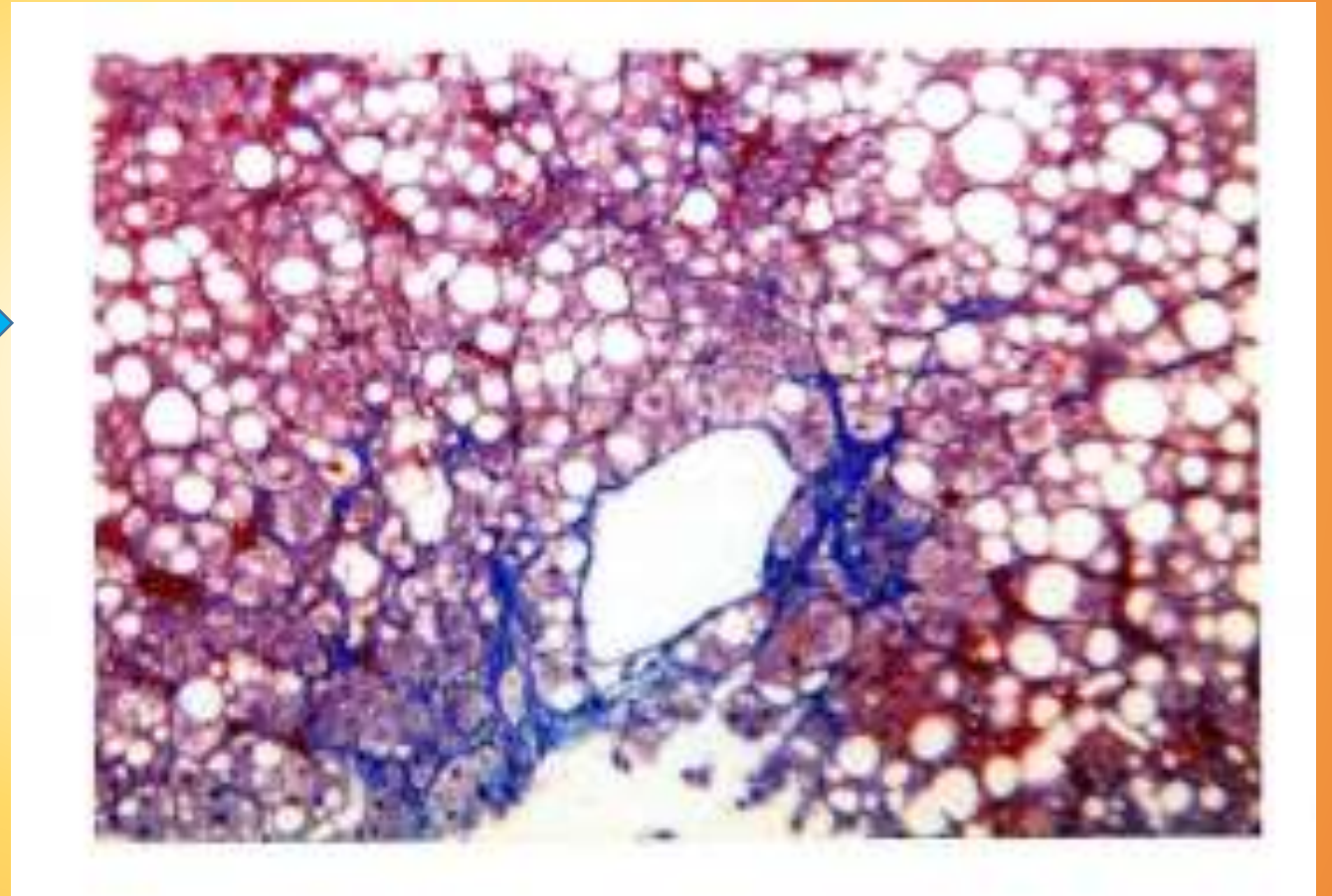
❖ **Стеатоз печінки**
(крупнокраплинна жирова дистрофія)

На рис. – забарвлення за Массоном, фіброз (синій колір) у вигляді «дротяної огорожі для курей»

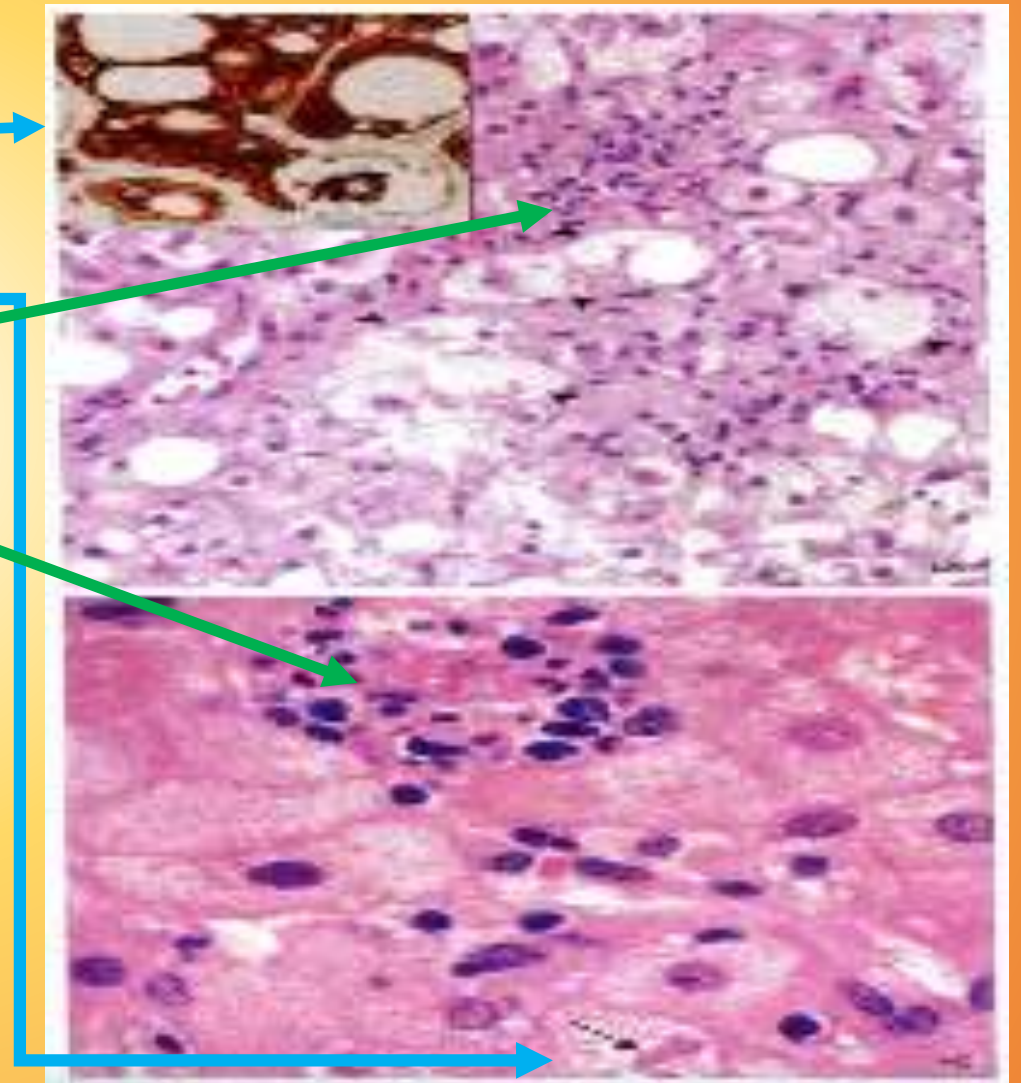
❖ Алкогольний гепатит

❖ Цироз печінки

Алкогольна жирова хвороба печінки

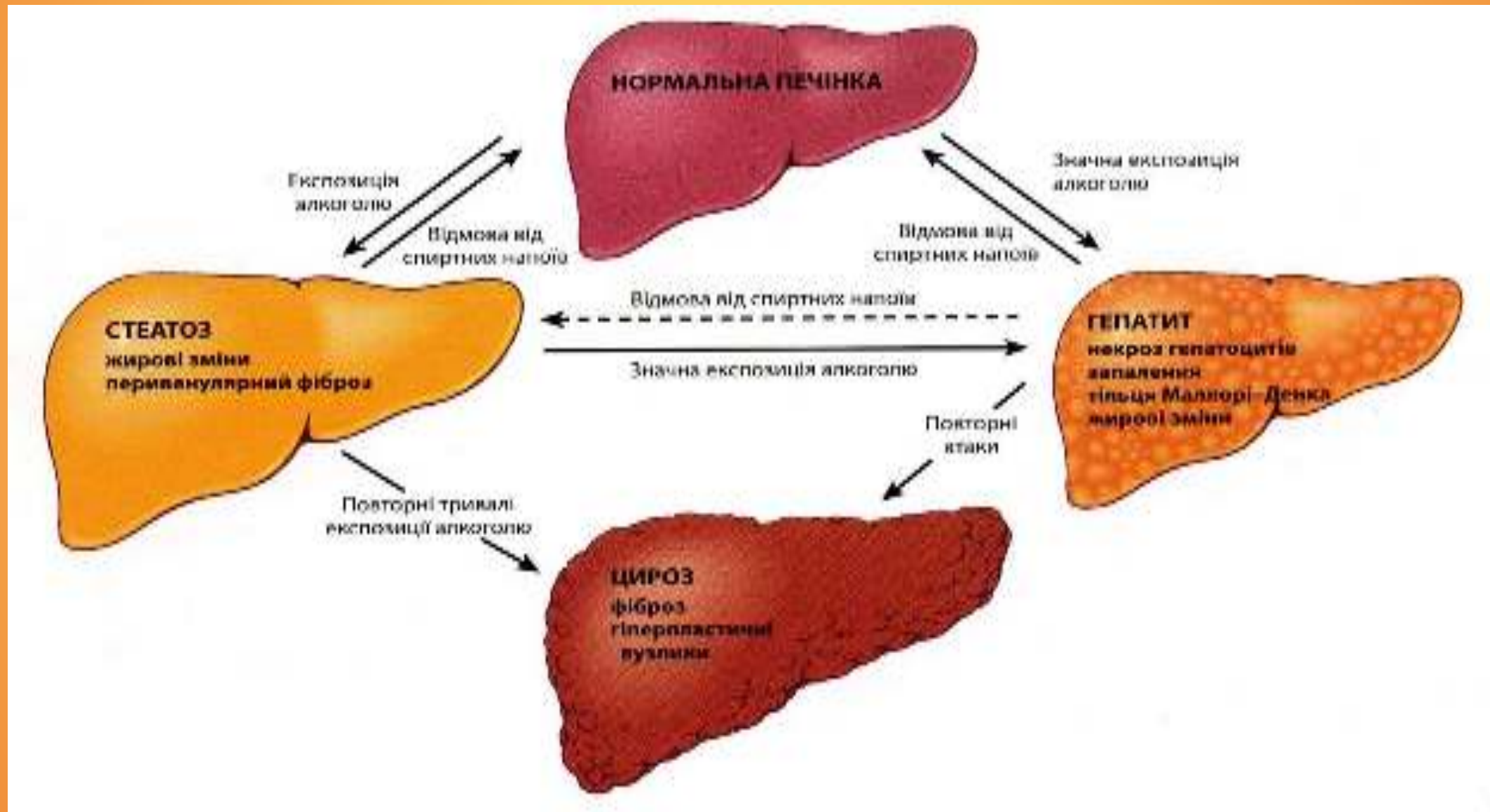
- Тільця Малорі-Денка складаються з проміжних філаментів (цитокератини 8 та 18) у вигляді еозинофільних включень у гепатоцитах
- Інфільтрація нейтрофілами
- Стеатофіброз у центролобулярній ділянці (склероз центральних вен)
- Мікронодулярний цироз або цироз Лаеннека (наступний слайд)

Мікронодулярний цирроз (Лаеннека)

Алкогольна жирова хвороба печінки

АЛКОГОЛЬНА ХВОРОБА ПЕЧІНКИ

- Алкогольна хвороба печінки має три основні прояви: стеатоз печінки, алкогольний гепатит і цироз печінки, які можуть виникати окремо або в комбінації.
- Цироз печінки, як правило, розвивається після більше ніж 10 років уживання великої кількості спиртних напоїв, але частота його незначна при хронічному алкоголізмі; алкогольний цироз має подібні клінічні симптоми, як при цирозі печінки, спричиненому вірусним гепатитом.
- Множинні патологічні ефекти спиртних напоїв включають порушення метаболізму ліпідів, зниження секреції ліпопротеїдів й ушкодження клітин, зумовлені активними формами кисню і метаболітами етанолу.

Неалкогольна жирова хвороба печінки (НЖХП)

НЖХП або неалкогольний стеатогепатит (НАСГ) – поширений стан, при якому в осіб, які не вживають алкоголь, розвивається жирова хвороба печінки.

НАСГ асоціюється з:

- ❖ Інсулінорезистентність
- ❖ Метаболічний синдром
- ❖ Цукровий діабет 2 типу
- ❖ Ожиріння (ІМТ >30)
- ❖ Дисліпідемія
- ❖ Артеріальна гіпертензія

Гістологічні зміни при НАСГ

❖ Стеатоз

❖ Гепатит

❖ Цироз печінки

Диференційна діагностика з алкогольним ураженням полягає в меншій виразності нейтрофільної інфільтрації, тілець Маллорі-Денка та цитолізних печінкових маркерів

Неалкогольна жирова хвороба печінки

> 80 %

**Жирова печінка
без запалення**

1. Відсутня або дуже незначна прогресія до цирозу
2. Не підвищений ризик смерті порівняно із загальною популяцією

Неалкогольний стеатогепатит

Близько 11 %
протягом 15 років

НАСГ-цироз

Близько 31 % протягом 8 років

Близько 7 % протягом 6,5 року

Декомпенсація

Гепатоцелюлярна карцинома

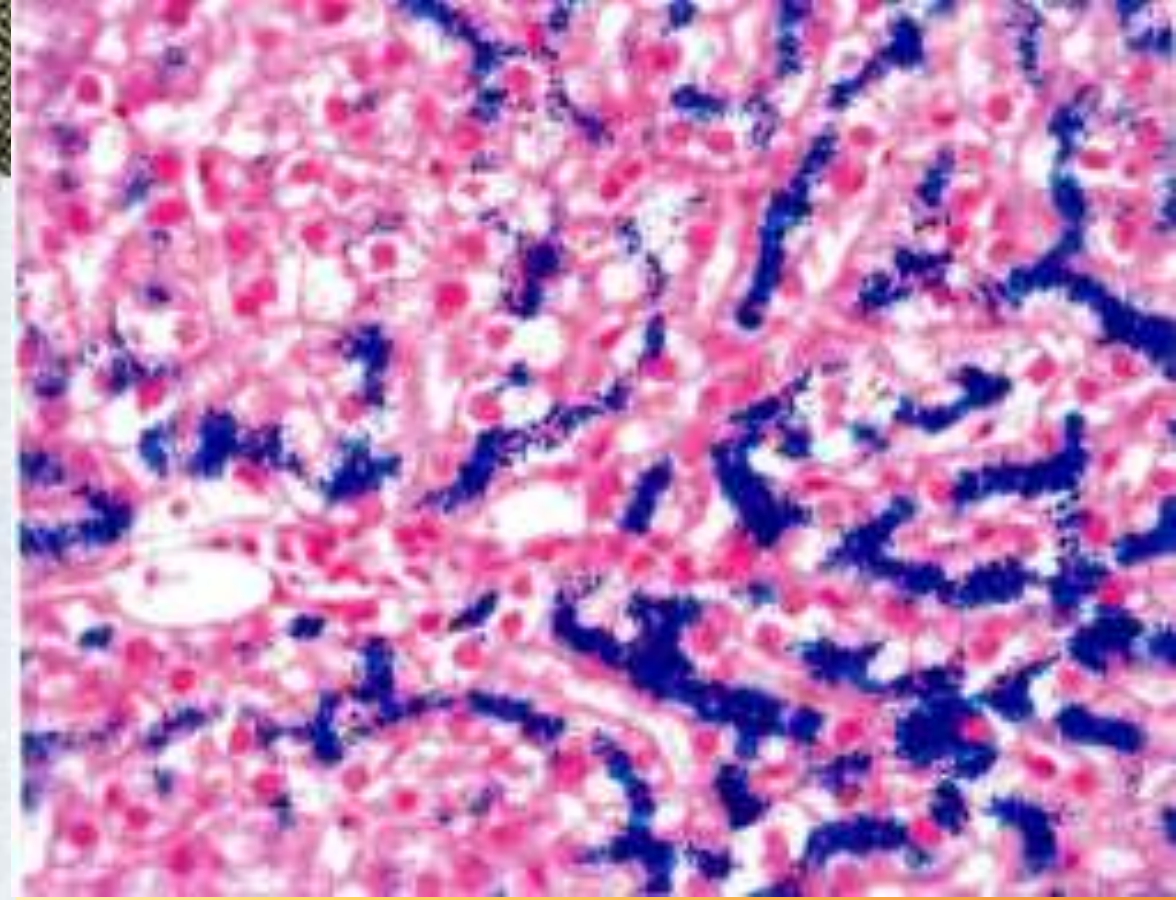

НЕАЛКОГОЛЬНА ЖИРОВА ХВОРОБА ПЕЧІНКИ

- Неалкогольна жирова хвороба печінки (НЖХП) асоціюється із метаболічним синдромом, ожирінням, цукровим діабетом 2-го типу, дисліпідемією та/або артеріальною гіпертензією.
- НЖХП може проявлятися такими само змінами при алко-гольній хворобі печінки: стеатоз, неалкогольний стеато-гепатит і цироз печінки, хоча особливості стеатогепатиту (наприклад, стосовно гепатоцитів, тілець Маллорі–Денка й нейтрофільної інфільтрації) часто менше виражені, ніж при ушкодженнях, спричинених алкоголем.

СПАДКОВІ МЕТАБОЛІЧНІ ЗАХВОРЮВАННЯ ПЕЧІНКИ

- Гемохроматоз найчастіше зумовлений мутаціями гена *HFE*, рідше – мутаціями інших генів, які призводять до зниження рівня або функції гепсидину і посиленого поглинання заліза в кишках. Це характеризується депонуванням заліза в печінці, підшлунковій залозі та інших тканинах.
- Хвороба Вільсона зумовлена мутаціями гена *ATP7B* з порушенням транспорту йонів металів, що призводить до накопичення міді в печінці, мозку (особливо базальних гангліях) й очному яблуці (кільця Кайзера-Фляйшера).
- Зміни в печінці при хворобі Вільсона є варіабельними: від гострого масивного некрозу печінки до жирової хвороби печінки або навіть до хронічного гепатиту і цирозу.
- Дефіцит α_1 -антитрипсину (α_1AT) – захворювання, при якому мутації α_1AT призводять до його неправильного збирання, зумовлюючи функціональний дефіцит α_1AT у плазмі крові. Цей дефіцит визначає високий ризик розвитку емфіземи, особливо в тих, хто курить, унаслідок безперешкодної дії протеаз, що виділяються з нейтрофілів.

Спадковий гемохроматоз (реакція Перлса) – внутрішньоклітинне депонування сполук заліза в гепатоцитах. Цікаво, що регулярні кровопускання подовжують життя осіб з спадковими мутаціями генів, пов'язаних з накопиченням заліза

Основні причини жовтяниці

Переважаючо некон'югована гіпербілірубінемія

Надмірне продукування білірубіну

- Гемолітична анемія
- Всмоктування елементів крові із вогнищ внутрішніх кровокилівів (наприклад, шлунково-кишкова кровотеча, гематоми)
- Неефективний еритропоез (наприклад, зловяксна анемія, таласемія)

Недостатнє поглинання печінкою

- Взаємодія ліків із системами мембранного транспорту

Дефекти порушення кон'югації білірубіну

- Фізіологічна жовтяниця ново-народжених
- Дифузна печінково-клітинна хвороба (наприклад, вірусний або індукований алкамі гепатит, цироз)

Переважаючо кон'югована гіпербілірубінемія

Зниження печінково-клітинної екскреції

- Індукована алкамі дисфункція канальцевої мембрани гепатоцитів (наприклад, оральні контрацептиви, триклоспорин)
- Печінково-клітинне ушкодження або токсичність (наприклад, вірусний чи індукований алкамі гепатит, повільне парентеральне харчування, системна інфекція)

Порушення внутрішньопечінкового або позапечінкового відтоку жовчі

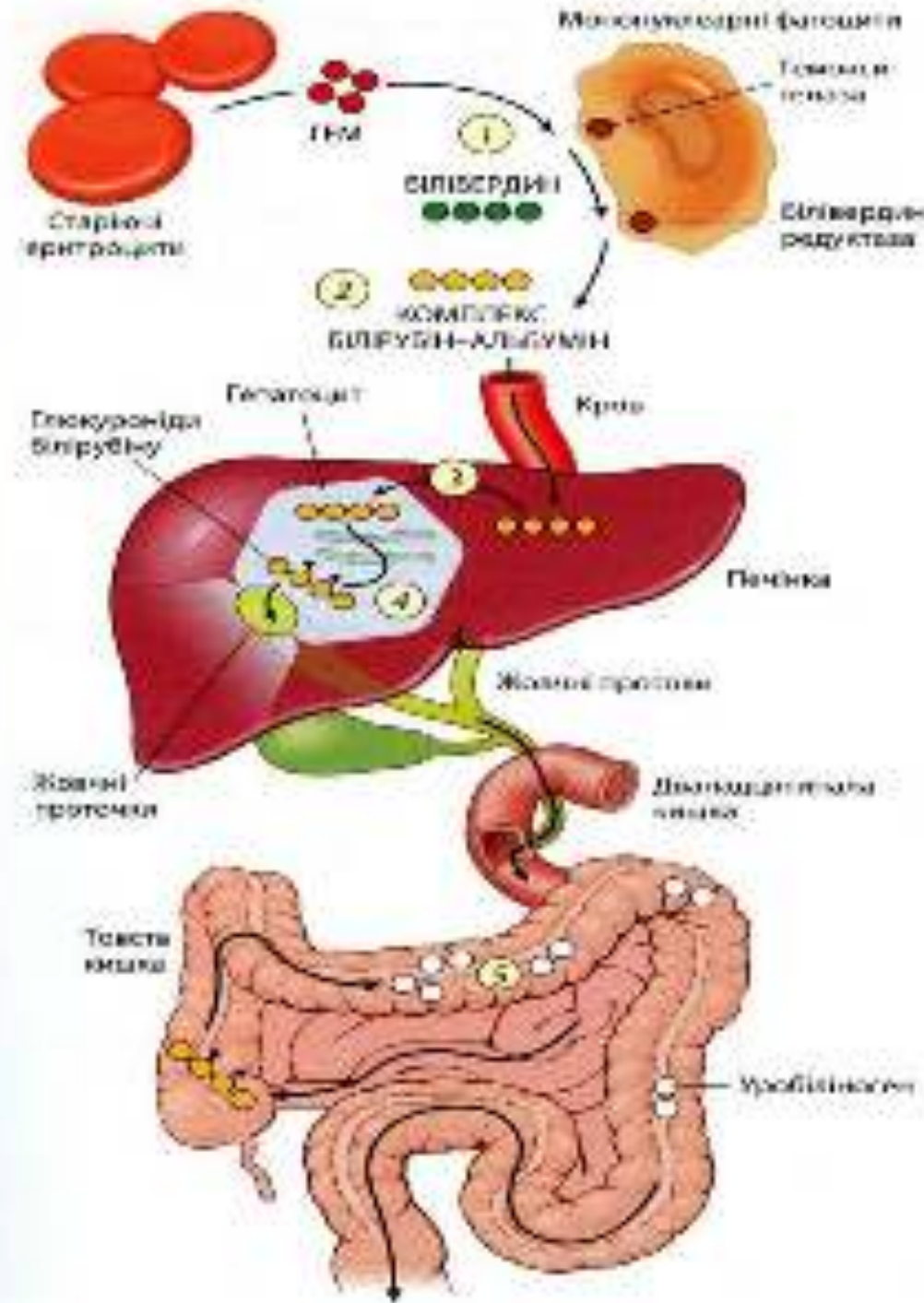
- Запальна деструкція внутрішньопечінкових жовчних проток (наприклад, первинний біліарний цироз, первинний склерозивний холангіт, гомологічна хвороба – вторинна хвороба, або реакція «трансплантат проти хазяїна», трансплантація печінки)
- Каміні жовчного міхура
- Зовнішнє здавлення (наприклад, рак підшлункової залози)

Жовтяниці

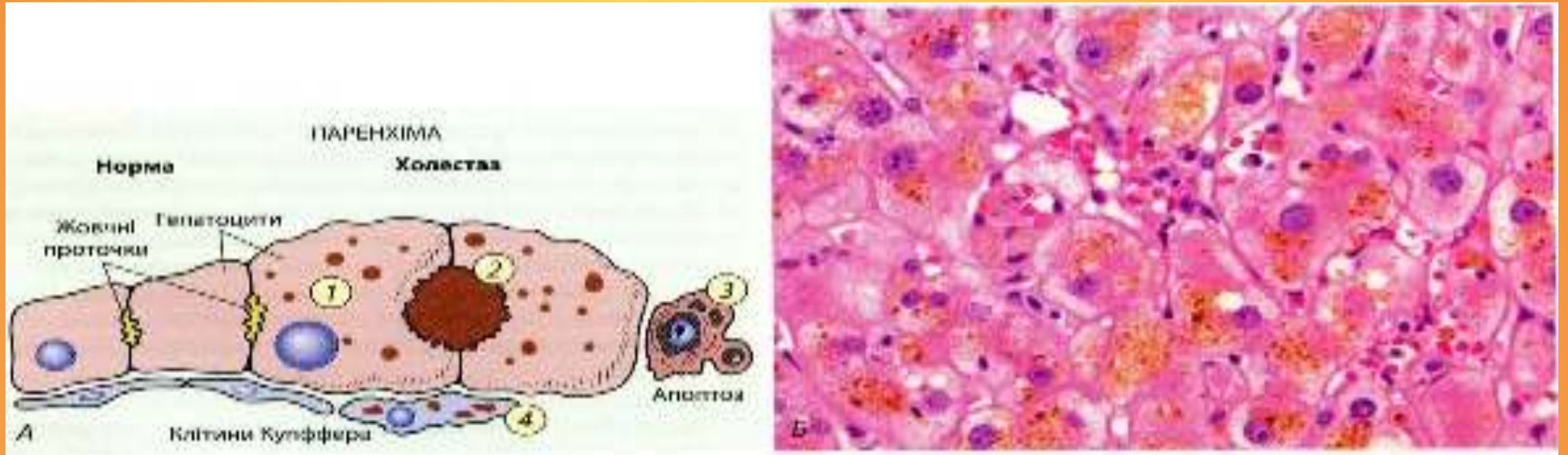
Обмін та екскреція білірубину

Виникають з-за посиленої продукції білірубину (при позасудинному руйнуванні еритроцитів) дисфункції гепатоцитів (гепатит), обструкції жовчевивідних шляхів.

Холестааз

У паренхімі печінці накопичується жовчний пігмент білірубін (1) (рис.А). У розширених жовчних протоках утворюються жовчні «пробки» (2). Частина клітин під дією жовчних пігментів переходить в стан апоптозу (3). Розрив дрібних протоків призводить до місцевого викиду жовчі, елементи якої поглинаються клітинами Купфера (система МНФ). Також жовчні пігменти накопичуються у гепатоцитах, призводячи до пухкої дегенерації (клітини з пігментом мають пінистий вигляд) та розвитку холестатичного гепатиту (рис. Б).

Холестатичні захворювання

- ❖ Обструкція великих жовчних проток найчастіше спричинена жовчними каменями та злоякісними пухлинами головки підшлункової залози – призводить до біліарного цирозу печінки
- ❖ Первинний біліарний холангіт є аутоімунним захворюванням прогресуючою деструкцією внутрішньопечінкових жовчних протоків малого і середнього діаметру. Частіше виникає у жінок середнього віку на фоні синдрому Шегрена, тиреоїдиту Хашімото
- ❖ Первинний склерозивний холангіт – аутоімунне захворювання з прогресивною запальною та склерозивною деструкцією усіх внутрішньо- та позапечінкових протоків. Частіше зустрічається у молодих чоловіків з хворобою Крона та неспецифічним виразковим колітом.
- ❖ Неонатальний холестаза пов'язаний з вродженими холангіопатіями, атрезією жовчних шляхів, неонатальним гепатитом.

Розлади печінкового кровотоку

Тромбоз печінкової вени (Сдм Бадда-Кіарі)

- ❖ Закупорка ≥ 2 печінкових вен з відповідною клінікою (збільшення печінки, біль, асцит)
- ❖ Печінка набрякла, червоно-фіолетового кольору, напруженою капсулою
- ❖ Ділянки геморагічного колапсу чергуються з інтактними або регенеруючими
- ❖ Гістологічно виявляється центролобулярний некроз та фіброз
- ❖ У великих венах можуть міститися свіжі (гострий) або пристінкові тромби (хронічний перебіг)
- ❖ Закупорювання дрібних внутрішньопечінкових судин називається вено-оклюзійною хворобою (синдром синусоїдної обструкції)

Розлади печінкового кровотоку

- ❖ Причинами є порушення надходження крові, дефекти внутрішньопечінкового кровотоку та відтоку венозної крові
- ❖ Оклюзія системи ворітної вени внаслідок тромбозу призводить до портальної гіпертензії, варикозного розширення вен стравоходу, асцити
- ❖ Найпоширеніша причина порушення внутрішньопечінкового кровотоку є цироз печінки
- ❖ Відтоку крові з органу перешкоджають тромбоз печінкової вени та синдром обструкції синусоїдів (сдм Бадда-Кіарі та вено-оклюзійна хвороба відповідно)

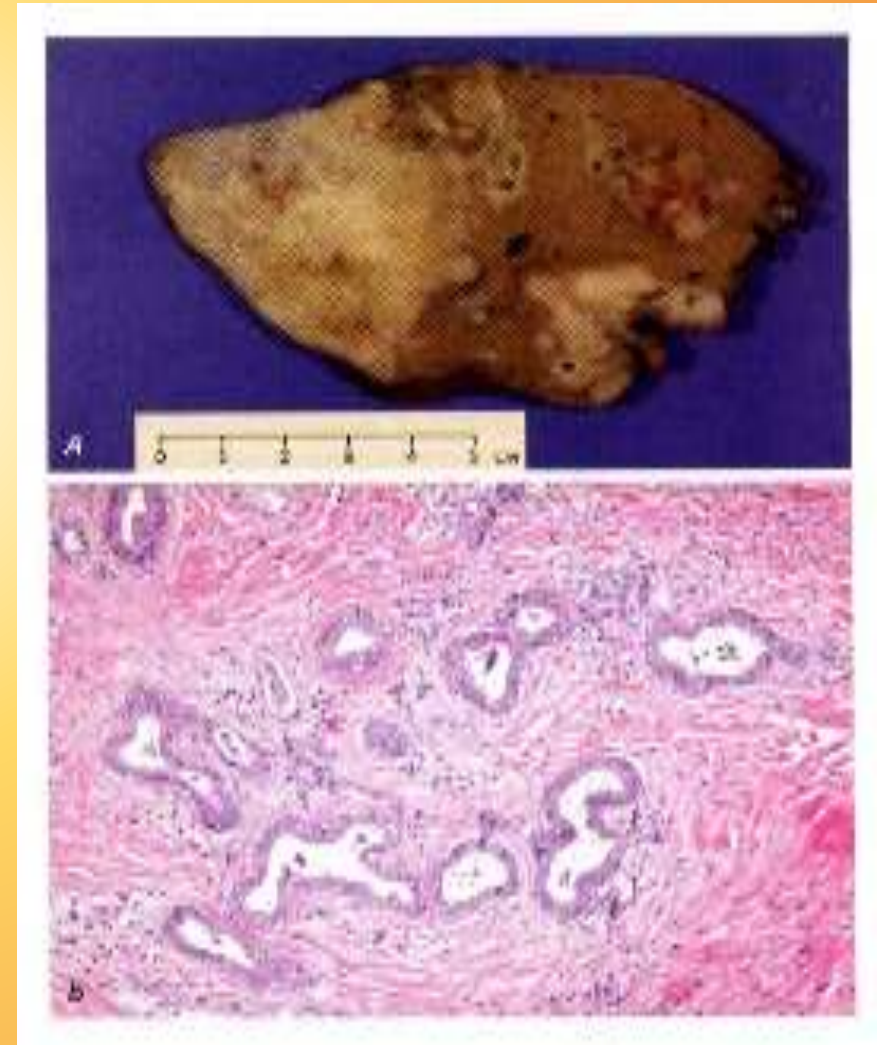
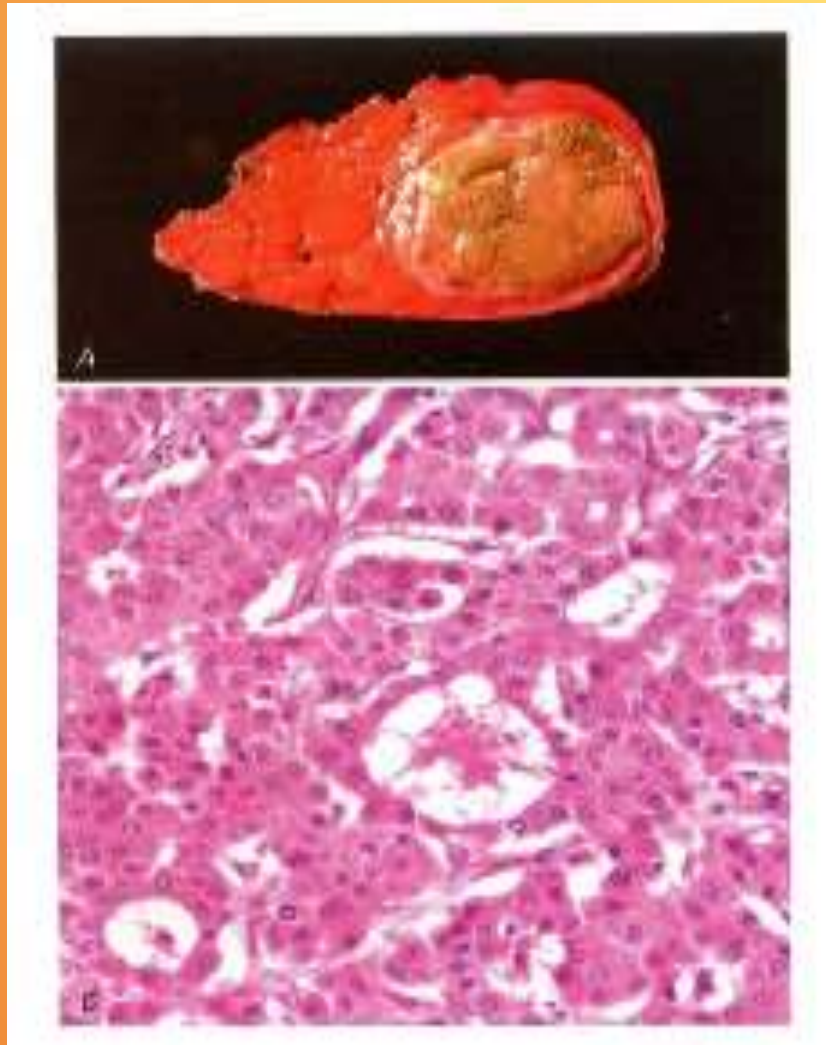
Новоутворення печінки

- ❖ Вогнищева вузлова гіперплазія – обумовлена артеріо-венозними вадами розвитку, травмами, локальним запаленням; гіперпластичні печінково-клітинні вузли у інтактній нециротичній печінці
- ❖ Доброякісні пухлини: гепатоцелюлярна аденоми
- ❖ Злоякісні пухлини: гепатоцелюлярна карцинома та холангіокарцинома

Злоякісні пухлини печінки

Гепатоцелюлярна карцинома

Холангіокарцинома

Жовчнокам'яна хвороба

Фактори ризику, які зумовлюють утворення жовчних каменів

Холестеринові камені

Демографія: жителі Північної Європи, Північної та Південної Америки, корінні американці, американці, які живуть у Мексиці

Старший вік

Жіночі статеві гормони

Жіноча стать

Оральні контрацептиви

Вагітність

Ожиріння і резистентність до інсуліну

Раптове зменшення маси тіла

Зниження моторики жовчного міхура

Природжені розлади обміну жовчних кислот

Синдроми дисліпідемії

Пігментні камені

Демографія: частіше в азіатів, ніж у населення західних країн; частіше у сільських жителів, ніж у жителів міст

Хронічний гемолиз (наприклад, серпоподібно-клітинна анемія, спадковий сфероцитоз)

Інфекція жовчних шляхів

Шлунково-кишкові розлади: патологія клубової кишки (наприклад, хвороба Крона), резекція клубової кишки або обхідні шунти, кістозний фіброз із недостатністю підшлункової залози

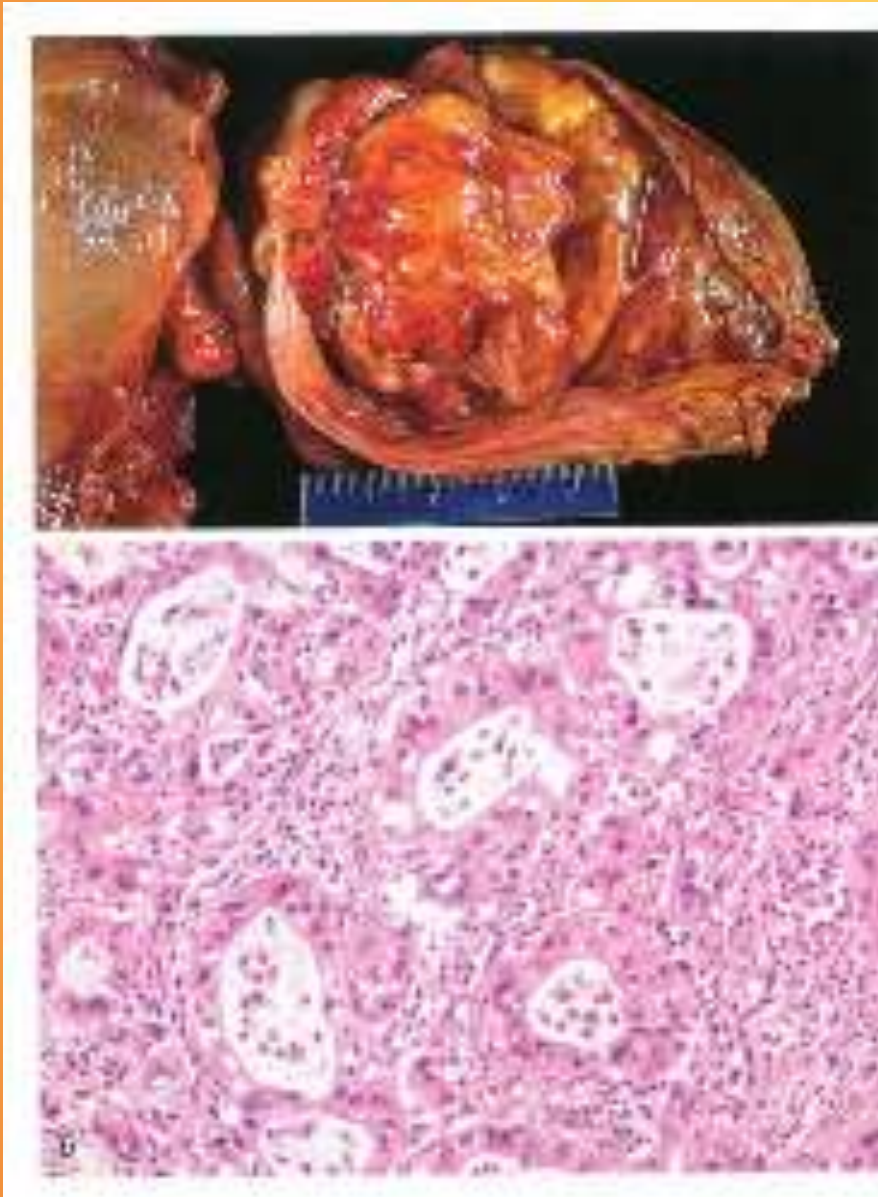
Хронічний холецистит

- ❖ Хр холецистит може бути наслідком гострого, але зазвичай розвивається без будь-якого попереднього анамнезу
- ❖ Наявність каменів без клініки є достатнім обґрунтуванням для встановлення діагнозу хр холецистит

Випинання слизової оболонки в стінку міхура (синус Рокитанського-Ашофа) з каменем

Рак жовчного міхура

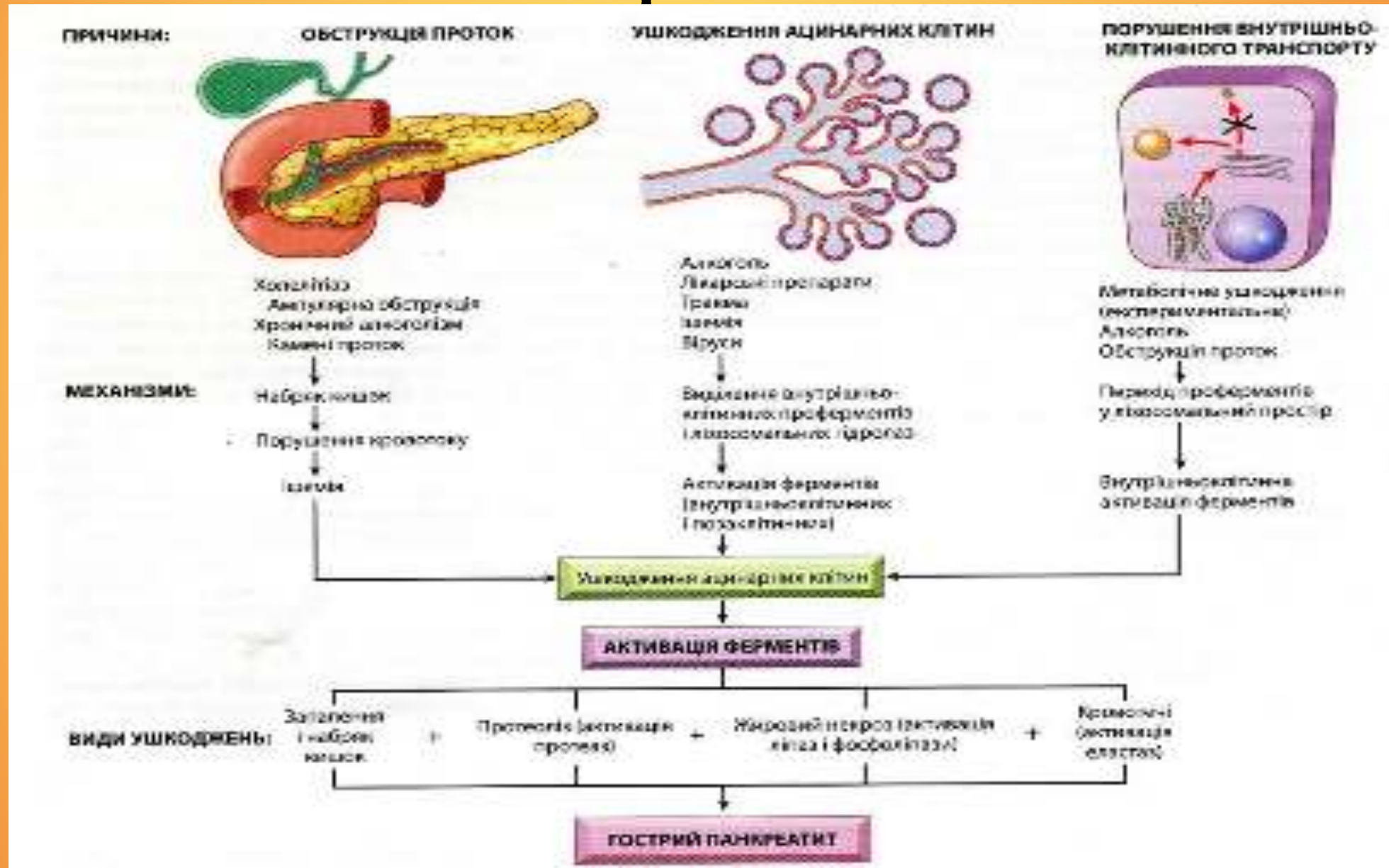
- ❖ Найчастіше буває у вигляді аденокарциноми у 95% (подібно до шлунка – є більш часта інфільтративна та екзофітна форми)
- ❖ 5-річна виживаність низька (5-12%) з-за пізньої діагностики, середня тривалість життя після встановлення діагнозу 6 місяців
- ❖ Рак жовчного міхура асоційований з жовчними каменями

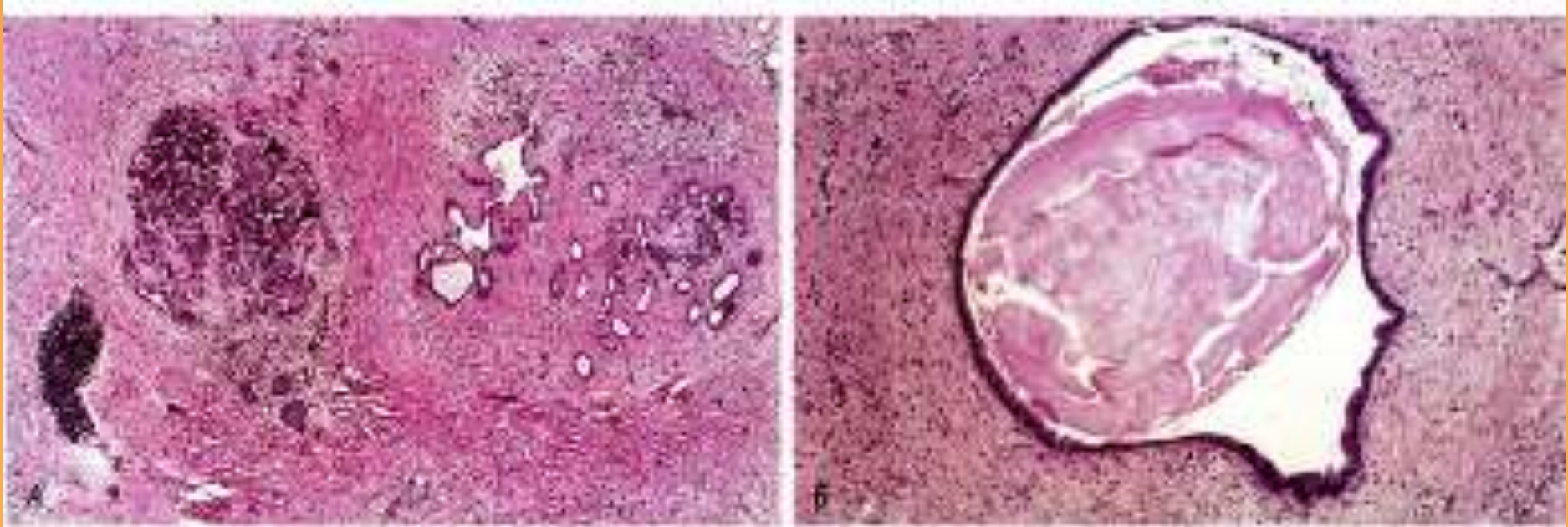
ЗАХВОРЮВАННЯ ЖОВЧНОГО МІХУРА

- Захворювання жовчного міхура включають жовчнокам'яну хворобу, гострий та хронічний холецистит і рак жовчного міхура.
- Утворення каменів – звичайне явище у західних країнах. Переважна більшість жовчних каменів є холестериновими. Пігментні камені, які містять білірубін і кальцій, найчастіше трапляються в населення азіатських країн, що пояснюється вищою частотою хронічних гемолітичних захворювань та інвазії плоскими червами на цих територіях.
- Факторами ризику для утворення холестеринових каменів слугують вік, жіноча стать, уживання естрогенів, ожиріння і спадковість.
- Холецистит майже завжди виникає у поєднанні із жовчнокам'яною хворобою, хоча в 10 % випадків жовчних каменів немає.
- Гострий калькульозний холецистит є найпоширенішою причиною екстреної холецистектомії.
- Рак жовчного міхура майже завжди асоціюється із жовчними каменями. Через запізнілу його діагностику прогноз несприятливий.

Захворювання підшлункової залози: гострий панкреатит

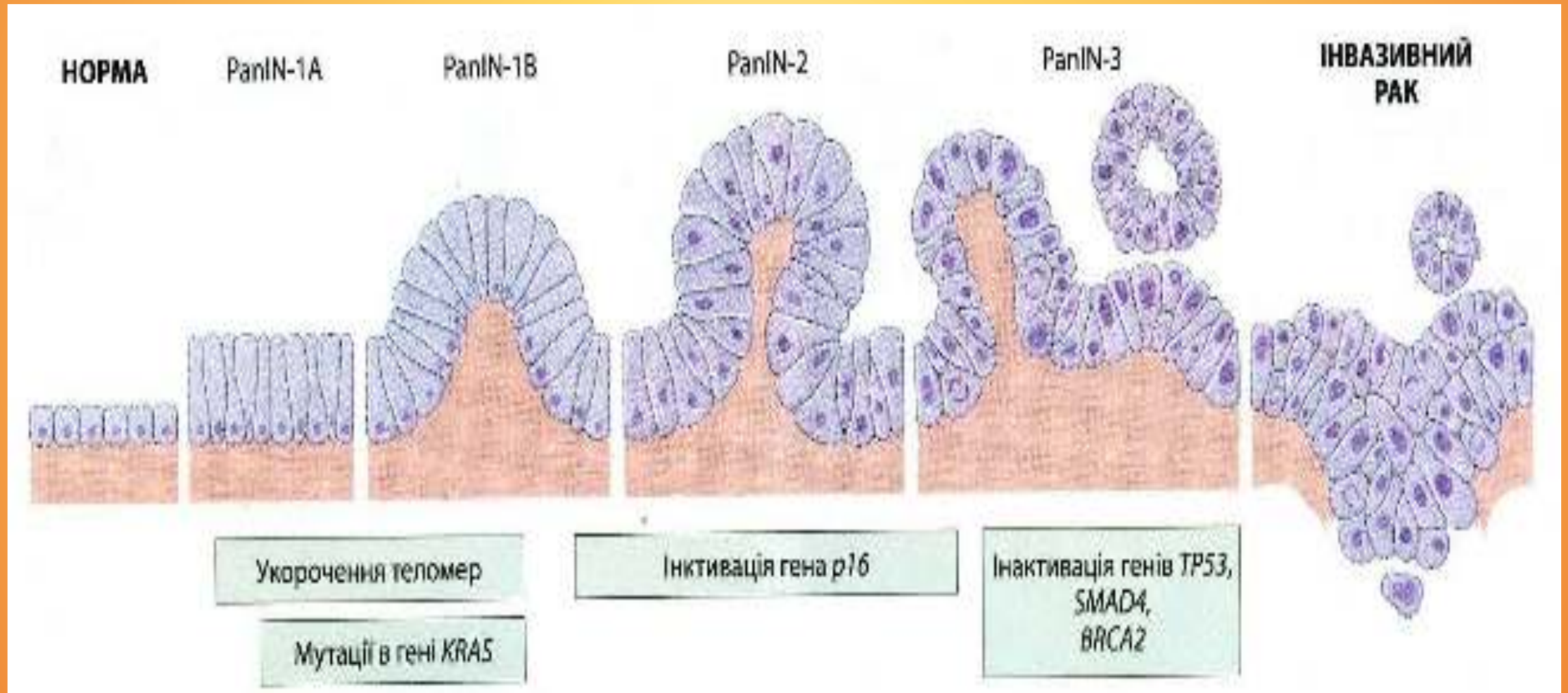

Хронічний панкреатит

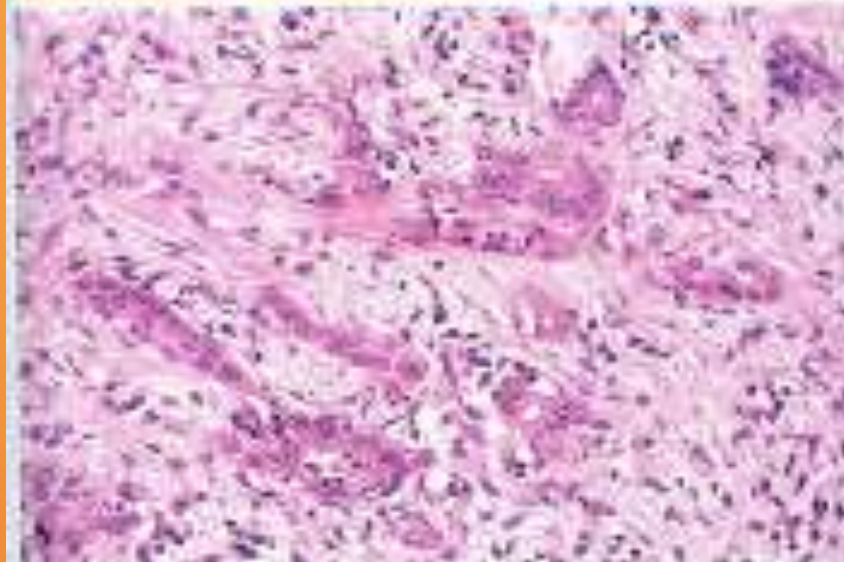

- ❖ Фіброз паренхіми
- ❖ Зменшення кількості та розміру ацинусів
- ❖ Розширення панкреатичних ostrivciv
- ❖ При алкогольному хронічному панкреатиті – утворення камінців (рис. Б)

Модель канцерогенезу у підшлунковій залозі

Рак підшлункової залози

- Рак підшлункової залози, ймовірно, виникає внаслідок неінвазивних попередніх уражень (найчастіше PapIN), які розвиваються шляхом поступового накопичення мутацій онкогенів (наприклад, KRAS) і генів – супресорів росту пухлин (наприклад, CDKN2A/p16, TP53 і SMAD4).
- Як правило, ці новоутворення є протоковими аденокарциномами, що зумовлюють інтенсивну десмопластичну відповідь.
- Більшість випадків раку підшлункової залози діагностують у пізній стадії, що пояснює високий рівень смертності.
- Обструктивна жовтяниця є особливістю карциноми головки підшлункової залози; багато пацієнтів також відчувають виснажливий біль.
- Карциноми хвоста підшлункової залози часто не виявляють до термінальної стадії захворювання.

